

De grote sprong voorwaarts

De landen in Oost-Europa staan aan de vooravond van een grootscheeps economisch experiment. De voormalige communistische bondgenoten van de Sovjetunie hebben alle plannen of ideeën ontwikkeld om hun economie om te vormen van een centraal geleide planeconomie naar een vorm van gemengde of vrije-markteconomie. Hongarije is daar al een aantal jaren zeer voorzichtig en op kleine schaal mee bezig. Polen is nu het eerste land dat gaat proberen de overgang met één grote sprong te maken.

De regering in Polen geniet voorlopig nog de steun van de bevolking. Dit maakt het mogelijk dat een aantal impopulaire maatregelen, die nodig zijn om de economische omwenteling te doen slagen, kan worden genomen. In de andere Oosteuropese landen, die de laatste tijd van hun communistische regime zijn ontdaan, liggen de krachtsverhoudingen een stuk minder duidelijk. De oppositiebewegingen moeten zich nog grotendeels omvormen tot politieke partijen en de bevolking staat wantrouwend tegenover de nieuwe leiders. Verkiezingen, of ten minste nauwe samenwerking tussen de oppositiebewegingen en de door (voormalige) communisten beheerste regeringen zullen er in deze landen voor moeten zorgen dat economische aanpassingen de steun van de bevolking krijgen.

Het doorvoeren van economische hervormingen vereist dat er zeer subtiel wordt gemanoeuvreed. Aan de ene kant moet de bevolking van de landen in Oost-Europa uitzicht worden geboden op een betere levensstandaard en op een vrije democratische bestuursstructuur. Als die er niet komen, is de kans reëel dat de bevolking teleurgesteld raakt in de nieuwe economische en politieke orde. De Oosteuropese landen kunnen dan verwikkeld raken in een langdurige machtsstrijd, die het leger of een 'sterke man' de kans biedt een dictatoriaal regime te vestigen dat de klok terugdraait naar voor 1989. Aan de andere kant zal de weg naar een hogere levensstandaard en meer economische en politieke vrijheid evenwichtig moeten worden vormgegeven. De regeringen moeten vermijden dat grote delen van de bevolking er vanwege werkloosheid en inflatie alleen maar op achteruit gaan.

Dat werkloosheid en inflatie zullen ontstaan is bijna onvermijdelijk. Hongarije en Polen worden daar nu al mee geconfronteerd. De afschaffing van subsidies op eerste levensbehoeften heeft in deze landen al geleid tot veel hogere prijzen dan men gewend was. De introductie van het prijsmechanisme betekent dat ook de schaarste aan elementaire goederen en diensten, die zich nu nog uit in lange rijen voor de winkels, tot enorme prijsstijgingen leidt. In de afgelopen jaren zijn de geldlonen in veel gevallen gestegen, zonder dat daar evenredig hogere prijzen of een groter aanbod van consumptiegoederen tegenover stonden. Daardoor zweven er grote sommen onbruikbare spaargelden boven de markt, die als de prijzen worden vrijgelaten, kunnen worden uitgegeven. De inflatie die zo ontstaat, zorgt ervoor dat Oost-Europeanen de reële waarde van die spaargelden en pensioenen als sneeuw voor de zon zien verdwijnen.

Om de (dreigende) inflatie te beteugelen, zal de loonstijging in de hand moeten worden gehouden, hetgeen eveneens tot een tijdelijke verarming van de bevolking

leidt. Het werken met 'echte' prijzen en een vrije markt betekent bovendien dat producenten geconfronteerd gaan worden met concurrentie. Inefficiënte productie wordt zichtbaar en kan leiden tot faillissement. De communistische regimes wisten werkloosheid grotendeels te vermijden door inefficiënt producerende bedrijven met extra geld in stand te houden, maar als de hervormingen worden doorgevoerd, zullen deze bedrijven drastisch moeten moderniseren, of anders verdwijnen. Dit zal betekenen dat de verborgen werkloosheid zichtbaar wordt.

Om de tekorten aan (consumptie-)goederen en diensten te verminderen en om de werkloosheid binnen de perken te houden, zijn veel investeringen nodig. Nieuwe productie moet op gang worden gebracht en verouderde inefficiënte productie moet worden gemoderniseerd. Door het staatsapparaat fors af te slanken en door de subsidiëring van bedrijven en eerste levensbehoeften te beperken, kan daarvoor geld worden vrijgemaakt. Vanwege de grote buitenlandse schulden van bijna alle Oosteuropese landen zal een groot deel van het benodigde kapitaal echter uit het Westen moeten komen. De ontwikkelingsbank voor Oost-Europa kan daarbij van dienst zijn, maar het verstrekken van kredieten tegen (bijna) commerciële voorwaarden, zoals deze bank beoogt, vergroot wel het schuldenprobleem. Daarom zal eerder moeten worden gedacht aan het (onder voorwaarden) verlichten van de schuldenlast met behulp van giften.

Het rechtstreeks aantrekken van particuliere buitenlandse investeringen biedt ook mogelijkheden. Voor Westeuropese ondernemers zijn de Oosteuropese landen te beschouwen als lage-lonenlanden dicht bij huis. De productie van modernere consumptie- en investeringsgoederen kan zowel zorgen voor een opleving van de Oost-Westhandel als van de handel tussen de Oosteuropese landen onderling. Het aantrekken van westerse investeerders betekent wel dat de buitenlandse handel moet worden geliberaliseerd en kapitaal vrij het land in en uit moet kunnen stromen. Het betekent ook dat de Oosteuropese munten inwisselbaar moeten worden voor westerse valuta's. Dit vereist weer dat de (dreigende) inflatie rigoureuus wordt ingedamd en er vertrouwen ontstaat dat de hervormingen tot een goed einde kunnen en zullen worden gebracht.

Van de Oost-Europeanen zal veel geduld en incasseringsvermogen worden gevraagd voordat ze kunnen gaan profiteren van hun anti-communistische revolutie. De eerste jaren valt eerder een terugslag dan vooruitgang te verwachten. Maar ook als de werking van het marktmechanisme zijn vruchten gaat afwerpen, moet er op worden gelet dat inflatie en werkloosheid niet te veel slachtoffers onder de bevolking maken. De regeringen van de Oosteuropese landen zullen ervoor moeten zorgen dat iedereen niet alleen van de vrijheid, maar ook van de stijgende welvaart kan meeprofiteren. Al is het maar om te vermijden dat extreem rechts, extreem links of extreem nationalistisch op het sentiment van de ontevredenen kunnen inspelen. De bedreigingen voor de grote sprong voorwaarts zijn groot, maar er is weinig keus.

D.E. Ernste